

25. Slobodjanyk M. S. Naukova biblioteka: evolucija struktury i funkcij v period osvoinenja informacijnyh tehnologij [Tekst]: avtoref. dys. ... d-ra ist. nauk / Myhajlo Semenovyh Slobodjanyk; NAN Ukrainy, CNB im. V. I. Vernads'kogo. – K., 1995. – 45 s.

26. Slobodjanyk M. S. Naukova biblioteka: evolucija struktury i funkcij [Tekst]: monografija / M. S. Slobodjanyk; Nac. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'kogo. – K., 1995. – 268 s.

27. Soljanyk A. A. Systema dokumentopostachannja bibliotecznyh fondiv: zakonomirnosti rozvytku [Tekst]: monografija / A. A. Soljanyk; Harkiv. derzh. akad. kul'tury. – Harkiv: HDAK, 2005. – 230 s.

28. Soljanyk A. A. Systema dokumentopostachannja fondiv bibliotek Ukrainy: teoretyko-metodologichny aspekt [Tekst]: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 07.00.08 / Soljanyk Alla Anatolii'vna; Harkiv. derzh. akad. kul'tury. – Harkiv, 2006. – 45 s.

29. Statut derzhavnoi' ustanovy «Ukrai'ns'kyj instytut knygy» [Elektronnyj resurs]: zatv. nakazom M-va kul'tury Ukrainy 30 grud. 2016 r., №1276. – Rezhym dostupu: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245224945&cat_id=245224937

30. Strategichnyj plan IFLA, 2016–2021 [r.r.] [Elektronnyj resurs]: pryjnjato Pravlinnjam IFLA, gruden' 2015 r. / perekl. z angl. Kn. palaty Ukrainy. – Rezhym dostupu: www.ukrbook.net/ifla.pdf / – Nazva z ekrana.

31. Strategija rozvytku bibliotecznoi' spravy v Ukraini do 2025 roku «Jakisni zminy bibliotek zadlja zabezpechennja stalogo rozvytku Ukrainy»: proekt [Elektronnyj resurs] // Liga. Zakon: Glavnyj pravovoj portal Ukrainy. – Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT1592.html. – Nazva z ekrana.

32. Srednesrochnaja programma, 1992–1997 IFLA [Tekst] / sost.: Prof. bjuro IFLA; red. K. Houp. – Gaaga: IFLA, 1992. – 105 s.

33. Cinnisna skladova modernizacijnyh procesiv u suchasnomu sociumi Ukrainy [Tekst] / [Balakirjeva O. M., Gejec' V. M., Sidenko V. R. ta in.]; NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prognozuv. NAN Ukrainy». – Kyi'v, 2014. – 340 s.: tabl., rys.

34. Shvecova G. M. Dokument i knyga v systemi social'nyh komunikacij [Tekst]: avtoref. dys. ... d-ra ist. nauk: 07.00.08 / Shvecova Galyna Mykolai'vna; Nac. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'kogo. – K., 2002. – 32 s.

35. Shemajeva G. V. Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi naukovykh komunikacij [Tekst]: monografija / G. V. Shemajeva; Hark. derzh. akad. kul'tury. – Harkiv: HDAK, 2008. – 289 s.

Kobyjcha N. I., PhD candidate of cultural studies, senior lecturer of the chair of social communications and information studies, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), shtefanka@ukr.net

Library funds of Ukraine in terms of intellectual freedom and freedom of information access

The article describes modern practical and methodological approaches to the study of the development of funds of libraries in Ukraine under conditions of intellectual freedom and free access to information. An attempt has been made to investigate the problem of the funds of libraries in Ukraine as the main component of the functioning of the library system. The basic parameters of library funds in modern Ukraine are analyzed. The development of funds of libraries of Ukraine, their realization of state policy in the field of book publishing and book distribution is substantiated. The statistics on book publishing in Ukraine are presented. The main scientific works, which actualize the research problem, are considered.

Keywords: funds, library funds study, information access.

* * *

УДК 94(469).072

Куширець К. О.,
магістр, Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова (Україна, Одеса),
almag336@gmail.com

Підготовка «Рухом капітанів» Революції гвоздик

Просліджується еволюція поглядів організації «Рух капітанів» – від конкретних особистих вимог до необхідності підготовки перевороту. Окремлено осіб, які безпосередньо керували підготовкою політичної програми змовників та планували Революцію гвоздик. Вказується на комплекс заходів змовників, які призвели до повалення існуючого режиму.

Ключові слова: «Рух капітанів», Революція гвоздик, Отелу де Карвалью, підготовка перевороту.

З початку 1970-х рр. в Португалії накопичився цілий комплекс проблем, які влада була нездатна вирішити, як внутрішньополітичного, так і зовнішньополітичного характеру. Мова іде про достатньо важкий стан економіки й соціальної сфери, зростання в яких фактично не було вже десятиріччя, важку для країни і населення в цілому проблему колоніальних війн в португальських африканських колоніях (Гвінея–Бісау, Ангола, Мозамбик), а також вкрай складне міжнародне положення офіційно фашистської Португалії. В країні поступово зріла революційна ситуація, хоча сили, спроможної очолити маси незадовільних, в загальнонаціональному масштабі довгий час не було. Слід зазначити, що існуюча вітчизняна, радянська та західна історіографія Португальської революції 25 квітня 1974 р., або «Революції гвоздик», вкрай поверхово аналізують ідейно-організаційну проблему її підготовки [1; 2; 4; 5; 7]. Через це, провідна сила, яка зорганізувала і провела «Революцію гвоздик» – «Рух капітанів» і досі залишається в історіографічній тіні. Втім, роль і значення цієї організації в революційних подіях 1974 р. важко переоцінити. Більше того, ця організація, та її конкретні дії щодо повалення режиму Каєтану заслуговують на особливу увагу хоча б через те, що «Руху капітанів» знадобився вкрай невеликий час від організаційного оформлення до здобуття перемоги в ході однієї з найкоротших революцій за всю історію людства.

Безпосередньою причиною та одночасно приводом щодо створення «Руху капітанів» і одночасно останньою іскоуро, яка стала поштовхом у прірву для існуючого режиму стало прийняття закону–декрету 353/73 про «мілісіануш». Цей законодавчий акт, прийнятий 13 липня 1974 року, передбачав наступне: Випускники 7-річних ліцеїв чи університетів юридичного або еквівалентних напрямків («мілісіануш») могли отримати звання лейтенантів у разі проходження курсів протягом двох семестрів, а потім шести місяців служби у Школах військової практики [8]. Це пояснювалося у законі недостатністю штабних кадрових військових. Втім, це було несправедливо до тих військових, які з 1961 року брали участь у колоніальній війні та пережили усі її тяготи, бо нівелював їх зусилля (щоб отримати аналогічну кваліфікацію за участь у бойових діях потрібно було значно більше, ніж півтори роки).

Внаслідок прийняття закону про мілісіануш утворилася група з незадоволеного офіцераства, яка переважним чином складалася з капітанів. Її члени 9 вересня 1973 року зібралися біля міста Евора у складі 136 чоловік [10, с. 1]. Підсумком зустрічі стало утворення організації «Рух капітанів», метою якого від початку було скасування так званого декрету про мілісіануш, що сильно зачіпав їх інтереси. Тоді учасники організації ще не наважувалися не тільки готувати будь-який переворот, а й вимагати будь-яких інших економічних чи політичних вимог. Для вирішення проблеми, яка була для них головною на їх думку необхідно було замінити міністра оборони країни Хосе Віала де Ребело, на якого покладалася провина за підписання вищезначеного декрету. Через це необхідності на той момент формувати командування у незадоволених капітанів не було. Прохання «Руху капітанів» до міністра оборони та особисто до прем'єр-міністра Марселу Каєтану залишилися без

відповіді. Через це вже у листопаді цього ж року «Рух капітанів» вирішує висунути нові вимоги – завершення колоніальних війн, повернення демократичних свобод. Відзначимо, що організація за своїми політичними вподобаннями тяжіла більше до лівих позицій, тож коли у цьому ж році очолила рух пропонував правий генерал Каула де Арріага (у минулому прибічник режиму, а нині людина, що бажала збільшити свою владу), його пропозиція була відхилена.

Нове зібрання капітанів відбулося у місті Обідуш 1 грудня 1973 року, де пройшло голосування за один з трьох наступних напрямків подальших дій:

1) продовження беззбройної боротьби проти декрету 353/73;

2) військовий переворот з метою повалення існуючого режиму;

3) законна боротьба з режимом з можливістю у подальшому знову повернутися до можливості військового перевороту.

В результаті голосування головною метою «Руху капітанів» стала заміна існуючого режиму шляхом військового перевороту (2 варіант). Для здійснення цього плану було обрано Координаційний комітет «Руху капітанів», у який увійшли 19 офіцерів, туди також формально включили генералів, які підтримували політичне вирішення питання колоній та питання про мілісіануш – Антоніу де Спінолу та Кошта Гоміша. Відзначимо, що вони користувалися великим авторитетом та були достатньо популярними серед керівників організації, що відзначиться у майбутньому. Головою Координаційного комітету став Коста де Капарік. Він затвердив Виконавчу раду організації, яку очолили Отелу де Карвалью, Васко Лоренсо, Вітор Алвеш. Було виділено дві головні задачі: по–перше, розробити детальний план військового перевороту, по–друге, підготувати програму організації. Програма «Руху капітанів» повинна була спиратися на три стовпи: деколонізація, демократизація, розвиток країни. Вирішення першої проблеми було покладено на головного майбутнього героя Революції гвоздик – Отелу де Карвалью. Друге завдання повинен був вирішувати тріумвірат, який складався з Мелу Антуніша (майбутній міністр іноземних справ, головний ідеолог революції), Вашку Гонсалвіша (майбутнього прем'єр-міністра Португалії) та Вітора Алвіша (майбутнього міністра освіти та наукових досліджень). У помічниках їм було обрано Франко Чараіса, Лореса Піреса, Уго Сантоса, Альмада Контрейраса та Сільву Мораіша. Відповідальним за успішність цієї задачі був призначений Мелу Антуніш. Враховуючи посади, які займали після революції ті, хто готувати її ідеологічне підґрунтя, можна вкотре підтвердити загальновідому істину – успішні революції готують справжні генії.

Створення організації «Руху капітанів» та радикалізація її поглядів пройшло майже непоміченим для національних та зарубіжних спецслужб. Це можна пояснити тим, що підготовка революції йшла досить застережливо. Після Революції гвоздик, як радянські та і американські спецслужби будуть збентежені тим, що вони прогавили її підготовку. До ЦРУ відомості про початок збройного перевороту дійдуть лише безпосередньо у момент його проведення – 25 квітня [6]. Що ж стосується DGS («Головного управління

безпеки»), то вона знала про існування «Руху капітанів», проте не надала достатньої уваги значенню організації для небезпеки режиму. Наступною важливою подією для ідеологічного удару по системі став вихід у світ книги «Португалія та майбутнє» Антоніу де Спіноли. Він вже тоді підтримував позиції «Руху капітанів», тому з ідеологічної точки зору це була велика перемога. Головною тезою книги було необхідність зупинки колоніальної війни та політичного вирішення цього питання. Прем'єр-міністру Марселу Каетану публікація сподобалася, але її засудив президент та Генштаб Португалії, які в той час вже мали політичний вплив зіставний з ним (у епоху правління Салазара президент відігравав церемоніальну роль, а Генштаб не цілковито підкорявся будь-яким рішенням прем'єра-диктатора). Книгу називали «ідеологічним викликом» для існуючого режиму [9].

На початку березня 1974 року Мелу Антуніш представляє проект програми «Руху капітанів» під назвою «Військові сили та нація», який був успішно затверджений на засіданні організації. Дізнавшись про складання опозиції у армії, але ще не маючи доказів підготовки збройного повстання уряд починає діяти. Вони вирішують перевести частину учасників «Руху капітанів» до інших міст, військових баз та взагалі островів. «Рух капітанів» дізнавшись про таке рішення вирішує діяти рішуче – вони переховують Васко Лоренко та Рібейро Сільву. Тим часом режим вже починає агонізувати. 11 березня 1974 року прем'єр-міністр Марселу Каетану прохає президента Америку Томаша прийняти його відставку, причому у якості підстави він виголошує сприяння розповсюдженню набираючої популярності опозиційної праці Антоніу ді Спіноли. Втім, президент відмовляється прийняти відставку, сподіваючись на те, що у режиму ще є сили тримати країну в своїх руках. Для того, щоб показати, що режим досі контролює ситуацію у країні Марселу Каетану вирішує провести демонстрацію у свою підтримку. Наступного дня через відмову в участі у демонстрації в поста заступника начальника Генерального штабу Португалії було звільнено Антоніу де Спінолу, а також начальника Генерального штабу Португалії Франсішку да Кошта Гоміша, тих самих військових з вищих рангів, які підтримували політичне вирішення проблеми колоній. У відповідь на це відбувається спроба військового перевороту. П'ятий кавалерійський полк Лісабонського військового округу рушив у місто, щоб скинути владу. Вони не домовлялися попередньо з іншими частинами та, наприклад, з «Рухом капітанів». Через непередбаченість ця спроба залишилася неуспішною. В наслідок цього було заарештовано понад двісті чоловік, які підтримали спробу перевороту [5]. Втім їх виступ послугував уроком для «Руху капітанів». Вони через тиждень 24 березня 1974 року збирають засідання Координаційної комісії, де призначають дату перевороту – між 22 та 29 квітня. Отелу ді Карвалью повинен до 22 квітня підготувати остаточний план операції, а Мелу Антуніш зі своїми колегами у той самий термін закінчити політичну програму «Руху капітанів». 7 квітня Карлос де Мораіш надає Антоніу де Спінолі проект програми «Руху капітанів» на прохання Отелу де Карвалью. Він прохає Антоніу ді Спінолу вибрати двох генералів для

оновлення Генштабу після військового перевороту, враховуючи прихильність до існуючого режиму його поточного складу. Спінола вносить певні корективи у програму руху, він пропонує створити тимчасовий військовий уряд для виконання програми. 13 квітня Карвалью знов зв'язується зі Спінолою через свого представника. Він виступає проти ідеї утворення військового уряду, пропонує А. Спінолі посаду начальника Генерального штабу Португалії. Наступного дня вони разом обговорюють та замальовують ієрархію в управлінні новими структурами країни.

Цікавий факт, генерал Антоніу де Спінола, який підтримав ідею військового перевороту, менш ніж за два тижні до початку революції, 14 квітня, за проханням офіцерів, що очолювали «Рух капітанів», запропонував своєму старому знайому та колезі генералу Франсішку да Кошта Гомішу підтримати переворот. У цьому разі йому пропонувалося, у разі успішності заколоту, місце президента країни. Кошта Гоміш відповів відмовою та вирішив зайняти нейтральну позицію. Що у майбутньому не завадило йому увійти у Раду національно порятунку та все ж таки очолити державу у якості президента. Це було пов'язано з тим фактом, що Отелу де Карвалью особисто дуже довіряв Коста Гомішу. Він вірив в його управлінський досвід. Тому 17 квітня, не дивлячись на відмову Гоміша прийняти участь у повстанні, на нараді «Руху капітанів» він заявляє, що назначити його головою тимчасової хунти. Цього ж дня він проводить моделювання революції, роздає завдання ключовим учасникам. 21 квітня було затверджено програму «Руху капітанів» під назвою «Рух військових сил», цього ж дня Отелу Сарайва де Карвалья проводить зустріч з десантними військами, щоб заручитися їх нейтралітетом на період революції, успішно виконуючи це завдання. Наступного дня було призначено остаточну дату майбутньої Революції гвоздик – 25 квітня. Отелу Сарайва де Карвалью зачитує та пояснює сформований ним план з інструкціями для кожної частини, паролі для передачі повідомлень, ідентифікації підрозділів, які беруть участь у перевороті. Паролями мали слугувати слово «Мужність» та вираз «П'ятничні нічні вогні». Для координації через пресу було обрано газету «Республіка», у ній пропонувалося у ніч революційних подій (25 квітня) слухати радіо «Відродження» [11]. Вже 22 квітня було сформовано попередній список першого кабінету міністрів, що повинен буде працювати після перемоги «Руху капітанів». Його склад був затверджений Антоніу де Спінолою та Координаційною комісією «Руху капітанів». 23 квітня в будинку Вітора Креспо голова «Руху капітанів» Отелу де Карвалью зустрічається з декількома високопоставленими офіцерами військово-морського флоту. В результаті було отримано гарантії невтручання в переворот з боку ВМФ. Останні підготовлення до революції відбулися 24 квітня. У якості командного пункту «Рух капітанів», який після революції отримує назву «Рух військових сил», було обрано казарми першого інженерного полку у Лісабоні. За попередньою домовленістю бунтівники о дев'ятій годині вечора цього ж дня встановлюють прослуховування за міністром оборони, начальником армії та секретарем армії для швидкого реагування на будь-які загрози з їх боку. Пізно ввечері, о десятій годині, командування змовників збирається у казармах

першого інженерного полку у районі Понтілья столиці Португалії у складі з майором Отеллу ді Карнавалью, капітаном-лейтенантом Вітором Креспо, майором Санчесом Осоріо, підполковником Гарсією Сантушем, підполковником Фішером Лопішем. Для охорони командного пункту революції призначено капітана Луїса Маседо. Сигналом для початку революції мала слугувати пісня, яку співак від Португалії виконував на конкурсі «Євробачення» цього ж року – «А після, прощай!» у виконанні Пауло де Карвалью, що буде передана по радіо Джоном Полом Дінішем, диктором радіостанції «Емісореш асоціадуш ді Ліжбоа» [3].

Слід зазначити, що у змовників був запасний план у разі, якщо постання у Португалії знає поразки – у Гвінеї-Бісау учасники «Руху капітанів» роззброюють нелояльні частини та переходять до переговорів із повстанцями ПАІГК. Таким чином, військові-змовники досить ґрунтовно підготувалися до повалення державного ладу. Було проведено як стратегічну підготовку, так і ідеологічну. Розроблено генеральний план дій, створено паролі, умовні знаки, було знайдено спільників серед вищого військового командування, проведено агітаційну роботу, розроблено програму подальших дій, викладену у програмі «Руху військових сил». Крім того, слід відмітити успішність дій військових по плануванню операції, адже непомітно встановлення засобів стеження за супротивником є досить великою перевагою. Найбільшу роль для успіху революції зіграло затвердження нейтралітету з боку інших військових частин армії (ВПС, ВМФ), адже спроби влади звернутися до них за допомогою під час Революції гвоздик залишилися без відповіді. Завдяки вищеозначеним факторам Революція гвоздик виявиться успішною та режим буде повалено. Підготовка цієї події «Рухом капітанів» може слугувати нагальним прикладом для аналізу процесів підготовки переворотів та шляхів боротьби з ними.

Список використаних джерел

1. Антонов М. Ф. Корпоративное «Новое государство» Антониу Салазара / Михаил Антонов // От лжекапитализма к тоталитаризму. Мир в XXI веке и судьбы России. – М.: Альта-Принт, 2008. – 736 с.
2. Капланов Р. М. Португалия после Второй мировой войны 1945–1975 / Рашид Капланов – М.: Наука, 1992.
3. Носов В. А. «Революция гвоздик» в Португалии [Электронный ресурс] / Владимир Носов. – Режим доступа: <http://www.conflictologist.org/revolucaja-gvozdik-v-portugalii.htm> (27.10.2016).
4. Сарайва Ж. Э. История Португалии / Жозе Сарайва; Пер. с порт. – М.: Издательство «Весь мир», 2007.
5. Суханов В. И. «Революция гвоздик» в Португалии: Страницы истории / Виктор Суханов. – М.: Мысль, 1983. – 283 с.
6. CIA Released documents. Portugal: Military revolt 25/4/1974. [Электронный ресурс]. – Access mode: <http://www.faqs.org/cia/docs/53/0000437399/PORTUGAL:--MILITARY-REVOLT.html> (26.08.2016).
7. Chilcote R. The Portuguese Revolution: State and Class in the Transition to Democracy / Ronald Chilcote. – Boulder: Rowman & Littlefield, 2010. – 313 p.
8. Decreto-Lei 353/73. [Электронный ресурс]. – Modo de acesso: <https://dre.tretas.org/dre/231642/decreto-lei-353-73-de-13-de-julho> (25.01.2017).
9. O livro «Portugal o Futuro» e o 25 de Abril // Diario de Noticias, 2010. [Электронный ресурс]. – Modo de acesso: <http://www.dn.pt/artes/livros/interior/o-livro-portugal-e-o-futuro-e-o-25-de-abril-1539703.html> (25.05.2016).
10. Omissao coordrenadora do programa MFA. – Lisboa: Movimento 25 de Abril, 1974. – №1. – P.1–4.

11. Tersa F. Movimento das Forças Armadas [Электронный ресурс]. – Modo de acesso: <http://cravosrevolucionarios.blogspot.com/2008/04/movimento-das-foras-armadas.html> (26.05.2016).

References

1. Antonov M. F. Korporativnoe «Novoe gosudarstvo» Antoniu Salazara / Mihail Antonov // *Ot lzhekapitalizma k totalitarizmu*. Mir v XXI veke i sudby Rossii. – M.: Alta-Print, 2008. – 736 s.
2. Kaplanov R. M. Portugaliya posle Vtoroy mirovoy voynyi 1945–1975 / Rashid Kaplanov – M.: Nauka, 1992.
3. Nosov V. A. «Revolyutsiya gvozdik» v Portugalii [Elektronnyy resurs] / Vladimir Nosov. – Rezhim dostupa: <http://www.conflictologist.org/revolucija-gvozdik-v-portugalii.htm> (27.10.2016).
4. Sarayva Zh. E. Istoriya Portugalii / Zhoze Sarayva; Per. s port. – M.: Izdatelstvo «Ves mir», 2007.
5. Suhanov V. I. «Revolyutsiya gvozdik» v Portugalii: Stranitsyi istorii / Viktor Suhanov. – M.: Myisl, 1983. – 283 s.
6. CIA Released documents. Portugal: Military revolt 25/4/1974. [Elektronnyy resurs]. – Access mode: <http://www.faqs.org/cia/docs/53/0000437399/PORTUGAL:—MILITARY—REVOLT.html> (26.08.2016).
7. Chilcote R. The Portuguese Revolution: State and Class in the Transition to Democracy / Ronald Chilcote. – Boulder: Rowman & Littlefield, 2010. – 313 p.
8. Decreto-Lei 353/73. [Elektronnyy resurs]. – Modo de acesso: <https://dre.tretas.org/dre/231642/decreto-lei-353-73-de-13-de-julho> (25.01.2017).
9. O livro «Portugal o Futuro» e o 25 de Abril // *Diario de Noticias*, 2010. [Elektronnyy resurs]. – Modo de acesso: <http://www.dn.pt/artes/livros/interior/o-livro-portugal-e-o-futuro-e-o-25-de-abril-1539703.html> (25.05.2016).
10. Omissao coodrenadora do programa MFA. – Lisboa: Movimento 25 de Abril, 1974. – №1. – P.1–4.
11. Tersa F. Movimento das Forças Armadas [Elektronnyy resurs]. – Modo de acesso: <http://cravosrevolucionarios.blogspot.com/2008/04/movimento-das-foras-armadas.html> (26.05.2016).

Kyshyrets K. O., MA student of Odessa National University (Ukraine, Odessa), almag336@gmail.com

Preparation Carnation Revolution by «Armed Forces Movement»

The evolution of the views of the «Armed Forces Movement» organization is traced – from specific personal requirements to the necessity of preparing a coup. It outlines the persons, who directly directed the preparation of the political program of the conspirators and planned the Carnation Revolution. Article indicates the complex of measures of the conspirators, which led to the overthrow of the existing regime.

Keywords: Armed Forces Movement, Carnation Revolution, Otelo de Carvalho, preparation for the coup.

* * *

УДК 75.045

Михалевич В. В.,

кандидат культурології, доцент кафедри образотворчого мистецтва, Інститут мистецтв Київського університету ім. Бориса Грінченка (Україна, Київ), v.mykhalevych@kubg.edu.ua

Братусь І. В.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва, Інститут мистецтв Київського університету ім. Бориса Грінченка (Україна, Київ), kulturolog@gmail.com

ІСТОРИКО–КУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ДРУКАРСТВА У ЄВРОПІ

Проаналізовано основні фактори становлення друкарства. Досліджено зв'язок різних історико–культурних традицій.

Ключові слова: друкарство, книга, культура, релігія, освіта.

Книжка не з'явилася сама по собі. Її поява передувала розвитку писемності. Треба зазначити, що зародження ідеографічного письма відбувається паралельно з виникненням рабовласницьких форм правління (Давній

Єгипет, Межиріччя, Стародавня Греція та Китай (IV–I тис. до н.е.).

Відомо, що людина завжди намагалася не тільки донести інформацію але й зробити в зручний спосіб, тому мистецтво оформлення книги бере початок з найдавніших часів. Уся історія розвитку книжкового дизайну спирається на технології, що були доступні людині у різні періоди історії. Спочатку це були такі засоби передачі інформації як глиняні таблички, кора дерева, металеві пластини та ін., що не дуже нагадує книгу у традиційному її вигляді. Те що більш–менш наближається за формою до книги у давнину робилося з такого матеріалу як: шкіра, шовк, папірус та ін. Таким чином майстри постійно шукали можливість зручно, компактно та красиво подати інформацію до читачів та зберегти її.

Перед тим як проводити культурно–історичний аналіз розвитку європейської книги потрібно зрозуміти де саме відбувалося зародження писемності.

Саме папірус у Стародавньому Єгипті, що склеювався в сувої, тобто згорток, один з перших дозволив більш масово обмінюватися інформацією та зберігати її. Наступним значним технічним кроком стало розповсюдження кодексу, або зшитого пергаменту, на початку нашої ери. Це дозволило використовувати сторінки аркуша з обох сторін тому рукописи стають більш економічними.

Основні матеріали для книги періоду античності – папірус, пергамен і дерев'яні дошки, вкриті воском. Особливістю використання книги в античні часи було читання у голос слухачам. Перевагу надавали слову проголошеному ніж написаному, і це одна з причин чому в античній книзі не часто зустрічаються ілюстрації та декоративне оформлення.

Нажаль, до наших часів в основному дійшли лише копії книг античних творів, зроблених багато пізніше.

У ранньосередньовічній Європі (V–X ст.) християнство домінувало у видавництві літератури. Тематика книги в більшості носила релігійний зміст, а основними місцями творення та переписування рукописів були монастирські скрипторії. Це позначилося на оформленні книги, де використовувалися відповідні елементи та матеріали і звичайно шрифти. У XII ст. формується готичний стиль (північна Франція, західна Німеччина). У книжкових орнаментах з'являються деталі готичної архітектури, шрифти стають загостреними.

Все більшого поширення у Європі набуває новий носій інформації, а саме папір, що був винайдений у Стародавньому Китаї ще до н.е., а потім через арабів потрапив у Європу. У XIV ст. не менш важливим є розповсюдження ще одного давньокитайського винаходу – ксилографії. Це все впливає на зовнішній вигляд книг – сторінки стають тонкішими та гарно оформленими.

Не випадково, що справжня революція у конструюванні книги наступила у XV ст. із винаходом Йоганна Гутенберга, що перший застосував у відповідному порядку рухові металеві матриці літер. Гутенберг робив зі своїх матриць під тиском друкарського пресу великі на той час тиражі. Такий винахід позначився на дизайні книги, про що свідчить шедевр світового друкарства – Біблія, – надрукована Гутенбергом.

Відбувається розвиток технології ілюстрації у друкарстві, а саме гравюра на металі, а потім офорт стають